

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب جامع

حقوق اساسی

(مخصوص داوطلبان شاخه دکتری حقوق عمومی)

شامل:

- درسنامه کاربردی (دکتری حقوق عمومی) به همراه نکات مهم
- نکات استخراج شده از آزمون دکتری حقوق عمومی
- تست‌های تالیفی و سوالات شبیه سازی شده
- تست‌های دکتری نیمه متمرکز با پاسخ تشریحی
- مقالات حقوق عمومی (آزمونی)

به کوشش:

دپارتمان تخصصی دکتری حقوق عمومی

سرشناسه: دپارتمان تخصصی حقوق عمومی با نظارت ابوالقاسم شم آبادی

شناسه افزوده: فیروزه امینیان

عنوان: کتاب جامع حقوق اساسی (مخصوص آزمون دکتری حقوق عمومی)

مشخصه نشر: تهران، انتشارت عدلیه، سال...؟

نوبت ویرایش: .....

مشخصات ظاهری: ۴۵۲ صفحه / تصویر

موضوع: حقوق اساسی - مردم - قانون اساسی - رهبری - رئیس جمهور - هیات وزیران

موضوع: نظام ریاستی - نظام پارلمانی - نیمه ریاستی - نیمه پارلمانی

موضوع: قوه مقننه - قوه مجریه - قوه قضاییه - سازمان بازرسی کل کشور - انتخابات

موضوع: دکتر هاشمی - قاضی شریعت پناهی - دکتر ویژه - دکتر عمیدزنجانی - دکتر گرجی ازندریانی

موضوع: قانون اساسی - مردم - حقوق شهروندی - دولت - حاکمیت - حکومت - حقوق بشر و آزادی‌های عمومی

موضوع: آزمون دکتری نیمه متمرکز ۱۴۰۳ / ۱۴۰۴

قیمت: ....؟؟؟ تومان

تلفن:

۰۲۱۶۶۹۲۱۰۰۲

۰۲۱۶۶۵۸۱۷۴۸

Email: nashreadliye@gmail.com

http://www.adlpub.com

کانال تخصصی دکتری حقوق:

@doktori_law

حق چاپ برای ناشر محفوظ است!

فهرست مختصر مطالب

سخنی با داوطلبان: ۱

بخش اول: حقوق اساسی یک (۱) ۲

فصل اول: نکات و مفاهیم بنیادین: ۳

(۱) حقوق عمومی: ۴

(۲) حقوق اساسی: ۶

(۳) قانون اساسی: ۱۵

(۴) دستورگرای: ۲۳

(۵) دادرسی اساسی: ۲۷

(۶) اساسی سازی: ۲۹

(۷) جامعه سیاسی: ۲۹

(۸) قدرت سیاسی (یا قدرت عمومی): ۳۱

(۹) اقتدار عمومی: ۳۲

(۱۰) تجدیدنظر در قانون اساسی: ۳۳

(۱۱) تفسیر قانون اساسی: ۴۰

خودسنجی: ۵۲

فصل دوم: دولت - کشور: ۵۴

(۱) گروه انسانی: ۵۵

(۲) سرزمین: ۵۹

(۳) قدرت سیاسی سازمان یافته: ۶۱

خودسنجی: ۶۵

فصل سوم: حاکمیت: ۶۷

(۱) مفهوم حاکمیت: ۶۸

(۲) ویژگی های حاکمیت (از نظر ژان بدن): ۶۸

(۳) منشاء حاکمیت (تئوکراتیک و دموکراتیک): ۶۹

(۴) نظریات حاکمیت: ۷۰

(۵) انواع حاکمیت از نظر داخلی و بین المللی بودن: ۷۲

(۶) حاکمیت از حیث حقوقی و محدودیت های آن: ۷۳

خودسنجی: ۸۳

فصل چهارم: اشکال دولت - کشور: ۹۱

(۱) دولت - کشورهای تکبافت "بسیط": ۹۱

(۲) دولت - کشورهای چند پارچه "مرکب": ۹۶

خودسنجی: ۱۱۳

فصل پنجم: رژیم های سیاسی: ۱۱۵

(۱) مفهوم رژیم سیاسی: ۱۱۵

(۲) انواع رژیم های سیاسی: ۱۱۶

۱۳۱	خودسنجی:
۱۳۳	فصل ششم: آزادی های عمومی و حقوق بشر:
۱۳۳	(۱) مفاهیم آزادی های عمومی و حقوق بشر:
۱۳۶	(۲) شیوه گنجاندن حقوق و آزادی ها در قوانین اساسی:
۱۳۶	(۳) نظریات مربوط به حقوق بشر:
۱۳۷	(۴) طبقه بندی حقوق بشر بر اساس آزادی، برابری و برادری:
۱۳۸	(۵) طبقه بندی حقوق بشر بر اساس نسل های حقوق بشر:
۱۴۳	(۶) مصادیق مهم ترین حقوق و آزادی ها:
۱۴۹	خودسنجی:
۱۵۱	فصل هفتم: تفکیک قوا:
۱۵۱	(۱) مفهوم تفکیک قوا:
۱۵۲	(۲) تقسیم بندی تفکیک قوا:
۱۵۳	(۳) تئوری های اندیشمندان در تفکیک قوا:
۱۶۳	(۴) ثمرات اندیشه تفکیک قوا:
۱۷۲	خودسنجی:
۱۷۵	فصل هشتم: پارلمان یا دستگاه قانونگذاری:
۱۷۵	(۱) نظام تک مجلسی:
۱۷۶	(۲) نظام دو مجلسی:
۱۷۷	(۳) نظام چند مجلسی:
۱۸۳	(۴) سازمان داخلی مجالس:
۱۸۵	(۵) اختیارات و وظایف پارلمان:
۱۹۲	خودسنجی:
۱۹۴	فصل نهم: قوه مجریه یا دستگاه حکومت:
۱۹۴	(۱) قوه مجریه ریاستی:
۱۹۵	(۲) قوه مجریه پارلمانی:
۱۹۶	(۳) قوه مجریه نیمه ریاستی - نیمه پارلمانی:
۱۹۷	(۴) مقامات قوه مجریه:
۲۰۰	خودسنجی:
۲۰۳	فصل دهم: اثرات متقابل مقننه و مجریه:
۲۰۳	(۱) روابط مقننه و مجریه در رژیم های ریاستی:
۲۰۴	(۲) روابط قوه مجریه و مقننه در رژیم های پارلمانی:
۲۰۸	خودسنجی:
۲۱۰	فصل یازدهم: مسائل اساسی قوه قضاییه:
۲۱۰	(۱) گزینش قضات:
۲۱۰	(۲) استقلال قضایی:
۲۱۶	خودسنجی:

بخش دوم: حقوق اساسی دو (۲) ۲۱۷

فصل اول: کلیات حاکمیت در جمهوری اسلامی ایران: ۲۱۸

- (۱) ماهیت حاکمیت: ۲۱۸
 (۲) شکل حکومت: ۲۱۹
 (۳) مسائل مشترک قوای سه گانه: ۲۱۹

فصل دوم: رهبری: ۲۲۴

- (۱) رهبری در زمان غیبت معصوم: ۲۲۴
 (۲) رهبری در قانون اساسی: ۲۲۵
 (۳) وظایف و اختیارات رهبری در اداره عالی کشور: ۲۳۰
 خودسنجی: ۲۴۳

فصل سوم: قوه مقننه: ۲۴۴

- (۱) انتخابات مجلس: ۲۴۷
 (۲) ساختار مجلس شورای اسلامی: ۲۵۱
 (۳) نمایندگان: ۲۶۳
 (۴) وظایف و اختیارات مجلس شورای اسلامی: ۲۶۵
 خودسنجی: ۳۰۵

فصل چهارم: قوه مجریه: ۳۰۹

- (۱) ریاست جمهوری: ۳۰۹
 (۲) هیات وزیران: ۳۲۵
 خودسنجی: ۳۴۷

فصل پنجم: قوه قضائیه: ۳۴۹

- (۱) استقلال قوه قضائیه: ۳۴۹
 (۲) اهداف و وظایف قوه قضائیه: ۳۵۰
 (۳) اداره قوه قضائیه: ۳۵۰
 (۴) قضات: ۳۵۲
 خودسنجی: ۳۵۶

بخش سوم: حقوق اساسی تطبیقی (حقوق اساسی ۳) ۳۶۹

بخش چهارم / تکمیلی: نظام‌های انتخاباتی ۳۵۹

فصل اول: جزوه مستخرج نظام‌های انتخاباتی (دکتر حجت الله ایوبی): ۳۰۹

فصل دوم: جزوه مستخرج نظام‌های انتخاباتی (دکتر سید محمد هاشمی): ۳۰۹

بخش پنجم: نکات مهم کتب حقوق اساسی (رفرنس) .. ۳۷۹

فصل اول: بایسته های حقوق اساسی دکتر ابوالفضل قاضی شریعت پناهی: ۳۰۹

فصل دوم: حقوق اساسی (جلد اول) نوشته دکتر سید محمد هاشمی: ۳۰۹

فصل سوم: حقوق اساسی (جلد دوم) دکتر سید محمد هاشمی: ۳۰۹

بخش ششم: مقالات حقوق عمومی (کاربردی و آزمونی) ... ۴۰۷

- مقاله اول: جامعه مدنی و نظام سیاسی: ۳۰۹.....
- مقاله دوم: ۳۰۹.....
- مقاله سوم: حقوق اساسی تطبیقی: ۳۰۹.....

بخش هفتم: نکات تستی مهم – برگرفته شده از آزمونها ۴۰۷

- ۱) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۴۰۲: ۴.....
- ۲) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۴۰۱: ۶.....
- ۳) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۴۰۰: ۱۵.....
- ۴) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۹: ۲۳.....
- ۵) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۸: ۲۷.....
- ۶) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۷: ۲۹.....
- ۷) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۶: ۲۹.....
- ۸) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۵: ۳۱.....
- ۹) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۴: ۳۲.....
- ۱۰) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۳: ۴.....
- ۱۱) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۲: ۶.....
- ۱۲) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۱: ۱۵.....
- ۱۳) نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری ۱۳۹۰: ۲۳.....

بخش هشتم: نظریات حقوق عمومی (مرتبط با دکتری): ۴۲۱

- منابع و مأخذ: ۴۲۶.....

سخنی با داوطلبان حقوق عمومی

یکی از سرفصل‌های اصلی **آزمون دکتری حقوق عمومی**، حقوق اساسی است. این سرفصل دارای ضریب ۴ بوده و تاثیر بسیار زیادی در رتبه داوطلب و دعوت شدن به مصاحبه دارد؛ تسلط بر حقوق اساسی مستلزم مطالعه مفهومی درسنامه تخصصی است؛ چرا که به تصور برخی از داوطلبان، آزمون دکتری حقوق عمومی بسیار آسان است؛ اما چنانچه صرفاً به سوالات متنوع حقوق اساسی نگاهی بیاندازید؛ متوجه خواهید شد که بدون مطالعه نمی‌توان به خیلی از سوالات آزمون پاسخ داد و رتبه خوبی کسب کرد. چنانچه به متن این کتاب نگاهی داشته باشید؛ متوجه خواهید شد که این کتاب با هدف تسلط مفهومی بر مباحث آزمونی تالیف شده است و نوع محتوای مطالب با کتب کلاسیک حقوق اساسی و یا حتی سایر کتابهای آزمونی تفاوت دارد؛ دلیل این موضوع، نگارش کاربردی کتاب جامع حقوق اساسی منطبق با تغییرات آزمونی در بیش از ۱۰ سال می‌باشد!

علی‌الاحوال، با توجه به اصلاحیه‌ها و سرفصل جدیدی که بعد از چندین سال تغییر و تحول جهت متمرکز کردن آزمون دکتری ایجاد شد؛ اینک برای ورود به مقطع دکترای حقوق عمومی و دانشجوی دکتری شدن، داوطلبان بایستی **دفترچه سوالات دکتری که شامل دروس تخصصی (حقوق اساسی - حقوق اداری - متون فقه - حقوق کار) و دروس عمومی (زبان عمومی و استعداد و هوش)** بوده را امتحان داده و نمره یا امتیاز لازم را کسب کنند. همانطور که به ضریب سرفصل حقوق اساسی اشاره شد؛ ضریب دروس تخصصی ۴ و ضریب دروس عمومی ۱ می‌باشد. بنابراین با توجه به تاثیر دروس تخصصی، داوطلبان باید ابتدا برای دروس تخصصی تصمیم‌گیری نمایند و بعد از آن به فکر دروس عمومی یا همان زبان انگلیسی و استعداد تحصیلی باشند.

باتوجه به تغییرات و چرخش طراحان سوالات دکتری حقوق عمومی، کتابی که برای داوطلبان محترم در نظر گرفته شده عبارت است از **«کتاب جامع حقوق اساسی»** که شامل قسمت‌های مختلف، متنوع و کاربردی جهت آزمون دکتری حقوق عمومی است؛ {به عبارتی این کتاب جلد اول از مجموعه پک دکتری حقوق عمومی بوده، قابل ذکر بوده که جلد دوم، سوم و نهایتاً چهارم پک آزمون دکتری حقوق عمومی شامل **کتاب جامع حقوق اداری، فقه عمومی و حقوق کار** می‌باشد} کتاب جامع حقوق اساسی شامل **درسنامه فوق‌العاده**

کاربردی است و همچنین دربردارنده **خلاصه کتاب اساتید طراح و نکات مهم کتب حقوق اساسی بوده**، و در ادامه مطالب کتاب،

شامل **نکات مستخرج از کتب اساتید طراح و اضافه بر آن، مقالات کاربردی برای دکتری** نیز می‌شود و در پایان هر فصل

خودسنجی {با سوالات آزمون دکتری و یا سوالات شبیه سازی شده} قرار دارد. را در بر می‌گیرد. جالب‌تر اینکه در کتاب نظریات و تئوری‌های حقوق عمومی به صورت کاربردی در یک بخش از کتاب تالیف شده است و اضافه بر آن بخشی وجود دارد با عنوان نکات مستخرج از سوالات آزمون دکتری که کار را برای قبول شدن شما تمام خواهد کرد. همچنین هر ساله، بخشی از سوالات آزمون دکتری مرتبط با قوانین و مقررات است؛ مانند قانون اساسی، نظریات تفسیری، قوانین انتخاباتی مجلس شورای اسلامی و ریاست جمهوری و آیین نامه داخلی مجلس و..... جهت تسلط بر این مباحث، به داوطلبان عزیز پیشنهاد می‌شود؛ کتاب دیگر انتشارات عدلیه (یعنی مجموعه قوانین کاربردی دکتری حقوق عمومی) را حتما مطالعه نمایند.

نکته نهایی که داوطلبان دکتری حقوق عمومی باید در نظر بگیرند؛ این است که سوالات حقوق اساسی در دو سال اخیر چرخش داشته و حدوداً یک چهارم سوالات حقوق اساسی از بخش **اساسی تطبیقی** آمده است.

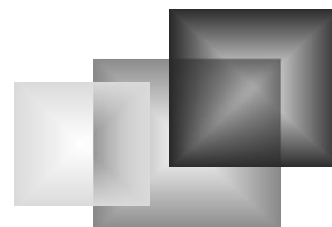
در پایان، ضمن تشکر از مجموعه انتشارات عدلیه به خاطر تلاش‌های خستگی‌ناپذیر، چنانچه خوانندگان محترم این وجیزه، انتقاد یا پیشنهادی در مورد متن کتاب دارند؛ لطفاً از طریق آدرس ذیل ما را یاری نمایند.^۱

ابوالقاسم شم آبادی

بخش اول

حقوق اساسی ۱

(بایسته‌های حقوق اساسی و نهادهای سیاسی)

فصل اول: نکات و مفاهیم بنیادی

گوشزد: شماره ۵ به معنای این است که مبحث پنجم از فصل اول، برای نمونه آورده شده است؛ ترتیب مباحث را می‌توانید از فهرست مطالب دنبال کنید.

□ (۵) دادرسی اساسی

یکی از زیربناهای دستورگرایی دادرسی اساسی است؛ دادگاه قانون اساسی یا دادرسی اساسی مرجعی است برای رسیدگی به ترافعات حقوق اساسی و تطبیق قوانین عادی با قانون اساسی در جهت حفاظت و صیانت از قانون اساسی. رسالت مشترک همه دادگاه‌های قانون اساسی پاسداری از این قانون بنیادی و مادر است. دادرسی اساسی که همان بررسی و تطبیق قوانین عادی و مصوبات با قانون اساسی و در جهت انطباق است با این اقدام می‌کند که قانون عادی و مصوبات بدون ایراد باشد و از این جهت تعرضی به حقوق شهروندان نشود. **بنابراین این اختیارات در حقیقت:**

صلاحیت‌های اختصاصی قوای اجرایی، قضایی و قانونگذاری را مشخص و از هم تفکیک می‌نماید. (مهم)

سوال دکتری سراسری سال ۹۲: دادرسی اساسی نهادی است که .....

الف- برتری قانون اساسی، قانون و آیین نامه را در محاکم تضمین می‌کند.
ب- به تفکیک قلمرو اختصاصی صلاحیت‌های قوه مقننه و قوه مؤسس می‌پردازد.
ج- قلمرو صلاحیت‌های اختصاصی قوای تقنینی، اجرایی و قضایی را تفکیک می‌کند.
د- برتری آیین نامه و قانون را در محاکم، سازمان اداری و نهادهای سیاسی و تقنینی تضمین می‌کند.

پاسخ تشریحی: دادرسی اساسی که همان بررسی و تطبیق قوانین عادی و مصوبات با قانون اساسی و در جهت انطباق است با این اقدام کاری می‌کند که قانون عادی و مصوبات بدون ایراد باشد و از این جهت تعرضی به حقوق شهروندان نشود. بنابراین این اختیار در حقیقت مشخص می‌کند که صلاحیت‌های اختصاصی قوای اجرایی، قضایی و قانونگذاری مشخص شده و از هم تفکیک شود.

*گزینه ج صحیح است.

مبانی عام دادرسی اساسی عبارت است از:

- برتری قانون اساسی در سلسله مراتب قوانین
- تحدید قدرت دولت (از طریق مهار و توازن یا نظارت و تعادل)^۱
- دولت قانونمند

برخی از دادرسی اساسی، برداشت درست ندارند:

اندیشه دادرسی اساسی، نظارت بر مصوبات پارلمان و حفاظت از قانون اساسی برای بسیاری از بازیگران عرصه سیاست و حتی برخی از صاحب‌نظران از وضوح چندانی برخوردار نیست. **شاهد این امر درخواست تاسیس دادگاه قانون اساسی در کنار شورای نگهبان است.** در صورتی که عناوین دادگاه- دیوان- شورا و کمیته قانون اساسی همه واژه‌هایی هستند که برای توصیف نهاد ناظر بر قانون اساسی یعنی شورای نگهبان در ایران به کار می‌رود. (یعنی نظارت قضایی از طریق یک نهاد ویژه سیاسی است) هنگامی که از وجود ضمانت اجرا در حقوق اساسی جدید سخن به میان می‌آید منظور ضمانتی است که در چهارچوب نهاد دادرسی اساسی و توسط قاضی اساسی اعمال می‌شود. یعنی در اینجا ضمانت‌های قابل اعمال توسط قضات عادی مدنظر نیست. بنابراین بدون وجود قاضی قانون اساسی نمی‌توان از حقوق اساسی جدید سخن گفت. نکته هم اینکه از آنجا که رویه‌ها و نظریات قضات اساسی در حکم قانون اساسی تلقی می‌شوند تنها قوه مؤسس یا قوه بازنگری اختیار تعیین و تجدیدنظر در آنها را خواهد داشت. اضافه بر آن **اساسی سازی حقوق** هم توسط نهاد دادرسی اساسی صورت می‌گیرد.

^۱ - نظام نظارت و تعادل نظامی است که در آن اجزای گوناگون حکومت بر یکدیگر نظارت دارند و این نظارت به شکل متوازن میان آنها توزیع شده است.

در مورد دادرسی اساسی یا نظارت بر قوانین از طریق دادگاه‌ها دو دیدگاه وجود دارد:

- **دیدگاه مخالفان:** برخی از حقوقدانان مخالف دادرسی اساسی هستند؛ مخالفان دادرسی اساسی معتقدند که دادرسی اساسی:
  ۱. **بر خلاف اصول دموکراسی نمایندگی است؛** (سوال کارشناسی ارشد ۱۴۰۱)
  ۲. **بر خلاف اصل مشارکت اکثریت است.**

توضیح آنها: چرا که قوانین مصوب پارلمان که توسط نمایندگان مردم تصویب شده، زیر تیغ نظارت دادرسان قرار گرفته و قضات دیدگاه خود را در خصوص سیاست جایگزین دیدگاه‌های نمایندگان می‌کنند که این برخلاف اصل دموکراسی نمایندگی است.
- **دیدگاه موافقان:** اما موافقان معتقدند که دادرسی اساسی:
  ۱. **موافق با اراده عمومی و اصل مشارکت است؛**
  ۲. **سازگار با دموکراسی می‌باشد.**
  ۳. **و همچنین مطابق اصل حاکمیت قانون و احترام به حق‌ها است.**
- **نتیجه‌اینکه:** با ذکر نظرات دو گروه، اما باید قائل بر این شد که هر دو گروه بر سر یک مفهوم توافق دارند و آن **دموکراسی** است و هر دو بر آن هستند که دادرسی اساسی به بهتر شدن دموکراسی کمک می‌کند.

☐ شیوه‌های دادرسی اساسی:

در مورد صیانت از قانون اساسی و تطبیق قوانین عادی یا ابطال مصوبات دولتی دو شیوه در کشورها وجود دارد:

- **شیوه اول:** به صورت غیر متمرکز که **مدل آمریکایی یا پراکنده** هم گفته می‌شود: بدین معنا که فرقی نمی‌کند صیانت از قانون اساسی باشد یا پرونده ای کیفری یا جزایی مطرح شده باشد به همه و همه در دادگاه های عمومی رسیدگی می‌شود. که ممکن است در هر نقطه از کشور صلاحیت رسیدگی به این امر را داشته باشند؛ به این دلیل مدل آمریکایی گفته می‌شود که اولین بار در دعوی ماربری-مدیسون در آمریکا مطرح شد. بنابراین کشورهای پیرو نظام کامن لا از این شیوه پیروی می‌کنند. در این شیوه حتی قضات به دلیل اصل وحدت در نظام قضایی ممکن است دست به تفسیر قانون اساسی بزنند.
- **شیوه دوم:** به صورت متمرکز که به آن **مدل اتریشی یا اروپایی** هم گفته می‌شود. دلیل این امر این است که به جای صلاحیت دادگاه‌ها، یک نهاد خاص و رسمی برای صیانت از قانون اساسی به وجود می‌آورند که وظایف این نهاد به صورت تخصصی متمرکز است از صیانت قانون اساسی و انطباق مصوبات با قانون اساسی. این شیوه بیشتر در **کشورهای رومی ژرمنی** حاکم است. در این شیوه اسامی این نهاد عناوینی مانند دادگاه- هیات یا شورای قانون اساسی است. اولین بار این مدل **در اتریش** و توسط **هانس کلسن** مطرح شد.

سوال: منظور از دادرسی اساسی (نظارت قضایی) قوی و ضعیف چیست؟

- **دادرسی اساسی (یا نظارت قضایی) قوی:** دادرسی ای که قاضی برای حفظ حقوق بنیادین افراد با ابطال یا اصلاح تصمیم قانونگذار و گاه از طریق تفسیر قانون به جای قانونگذار می‌نشیند. نمونه کشورهای نظارت قضایی قوی، آمریکا و کانادا هستند.
- (**گوشزد:** در نظارت قضایی قوی، نظارتش پسینی است.)
- **دادرسی اساسی (یا نظارت قضایی) ضعیف:** دادرسی ای است که تنها نظارت پیشینی بر قانونگذاری است که آیا حقوق افراد نقض شده است یا خیر؟ به بیان دیگر در نظارت ضعیف، دادرس اساسی امکان ندارد؛ تصمیم قانونگذار را ابطال کند؛ زیرا حق‌ها در این صورت نقض خواهند شد. نمونه کشورهای نظارت قضایی ضعیف، کشورهای انگلستان و نیوزلند هستند.
- (**گوشزد:** در نظارت قضایی ضعیف، نظارتش پیشینی است.)

نکته: دادگاه قانون اساسی در برخی از کشورها فارغ از صیانت از قانون اساسی صلاحیت نظارت بر احزاب سیاسی و اختیار اعلام ممنوعیت فعالیت آنها (مانند آلمان و ترکیه) و رسیدگی به مسئولیت کیفری یا حقوقی مقامات عالی (مانند اتریش، ایتالیا و آلمان) است. نکته اینکه هر چند تلفیق دادرسی اساسی با دادرسی کیفری و یا دادرسی سیاسی خالی از ایراد نیست اما تاسیس دو یا چند نهاد مختلف برای هدفی واحد توجیه پذیر نیست. در یکی از دوره های مجلس شورای اسلامی همین موارد باعث پیشنهاد طرح یازده ماده ای با عنوان دادگاه صیانت از قانون اساسی به مجلس شورای اسلامی شد. این طرح دادگاه قانون اساسی را دارای صلاحیت رسیدگی به تمام اطلاعات متضمن نقض اصول قانون اساسی می دانست.

نکته: در کشور ایران دادرسی اساسی **به شیوه متمرکز و پیشینی است.** متمرکز به این معنا است که دادرسی در دست شورای نگهبان می باشد و پیشینی نیز به این معنا است که قبل از تصویب قوانین، این امر توسط شورای نگهبان انجام می شود.

سوال دکتری سراسری سال ۹۳: صیانت از قانون اساسی در نظام کامن لا...

(۱) به طریق غیرمتمرکز مشابه نظام رومی ژرمنی است. (۲) به طریق دادرسی اساسی به صورت متمرکز اعمال می شود.
 (۳) برخلاف نظام رومی ژرمنی به صورت غیرمتمرکز می باشد. (۴) برخلاف نظام رومی ژرمنی از طریق دادگاه قانون اساسی است.

پاسخ تشریحی: در مورد صیانت از قانون اساسی در کشورهای کامن لا دادگاه هایی قضایی در ایالات و یا سطح فدرال صلاحیت رسیدگی به انطباق مصوبات فروتر و حفاظت از قانون اساسی را بر عهده دارند. بنابراین برخلاف نظام رومی ژرمنی (که یک نهاد خاص مانند دادگاه قانون اساسی به صورت اختصاصی کار حفاظت را بر عهده دارد و وظیفه این نهاد متمرکز شده است در حفاظت و صیانت قانون اساسی) صلاحیت این دادگاه ها غیرمتمرکز است و این دادگاه ها حق حفاظت از قانون اساسی، انطباق و یا ابطال قوانین فرودست و حتی حق تفسیر قانون اساسی را دارند.

*گزینه ج صحیح است.

و

و

و.....متن درسامه در کتاب اصلی ادامه دارد....

نکات مهم

گوشزد: نکات مهم مربوط به نکات مربوط به کل فصل اول است؛ لذا اشتباه نگیرید که ادامه بحث دادرسی اساسی است.

نکته: امانوئل سی یس اولین شخصی است که ایجاد نهادی با نام **هیات قانون اساسی یا شورای قانون اساسی** را ارائه داد.

نظریه قوه موسی اولین بار توسط امانوئل سی یس ارائه شد.

نکته: اولین قانون اساسی نوشته قرن هجدهم تصویب شد که در این قرن جنبش دستورگرایی شروع شد؛ ابتدا در آمریکا و سپس

در فرانسه (سوال دکتری ۹۶ بوده)

نکته: مهمترین نظریه پردازانی که به قانون اساسی اشاره کردند؟ **جان لاک و ژان ژاک روسو** که هر دو عنوان قرارداد

اجتماعی به قانون اساسی دادند به این معنا که دولت و شهروندان با هم توافق می کنند تا قانونی بین آنها حاکم باشد. اولین کرسی

تدریس حقوق اساسی در جهان در ایتالیا ارائه شد و بعد از آن در فرانسه که به همت **فرانسوا گیزو** در سال ۱۸۳۴ در دانشکده حقوق

پاریس افتتاح شد و اولین مدرس آن **پلگرینو رسی** بود.

نکته: ژرژ بوردو حقوق اساسی را مطالعه روش اکتساب، اعمال و انتقال قدرت می دانست. مارسل پرلو نیز حقوق اساسی را علم

مطالعه ساختار ادارات، دادگاه ها و سازمان های عالی تعریف می کرد.

و

و

و.....نکات مهم در متن کتاب اصلی ادامه دارد....

خودسنجی (۱)

سوالات جدید

گوشزد: در آخر هر فصل سوالات مرتبط با همه مباحث آورده شده است؛ پس این نمونه تست‌ها مربوط به کل فصل اول است نه یک مبحث مانند دادرسی اساسی که برای نمونه آورده شد!

سوال دکتری سال ۱۴۰۲: کدام نحله‌های فکری و فلسفی، نقش مؤثری در اعلامیه‌های اولیه حقوق بشری در فرانسه ایفا نمودند؟

- (۱) اصالت اجتماع و فردگرایی
(۳) آزادی‌گرایی و جمع‌گرایی

(۲) فردگرایی و آزادی‌گرایی

(۴) انسان‌گرایی مسیحی و اصالت اجتماع

پاسخ تشریحی: نحله‌های فکری و فلسفی فردگرایی (اومانیزم) و آزادی‌گرایی (لیبرالیسم) که پیامد انقلاب فرانسه بود؛ نقش مؤثری در اعلامیه‌های اولیه حقوق بشری در فرانسه ایفا نمودند؛ ضمن اینکه در سال ۱۹۵۶ شورای دولتی فرانسه با صدور رأی برای اعلامیه‌ها و مصوبه‌های حقوق ارزش حقوقی قائل شد.

*گزینه ۲ صحیح است.

سوال دکتری سال ۱۴۰۱: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در قالب کدام دسته بندی زیر از انواع قانون اساسی قرار می‌گیرد؟

- (۱) یکدست - اعطایی - انعطاف پذیر
(۳) مختلط - شکلی - انعطاف ناپذیر

(۲) انعطاف پذیر - ماهوی - مختلط

(۴) عرفی - شکلی - یکدست.

پاسخ تشریحی: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مختلط، شکلی و انعطاف ناپذیر است. در ذیل هر از اصطلاح‌ها توضیح داده می‌شود:

قانون اساسی انعطاف‌ناپذیر و قانون اساسی انعطاف‌پذیر: ملاک اصلی این تقسیم‌بندی چگونگی تجدیدنظر یا بازنگری در قانون اساسی است. با توجه به اصل ۱۷۷، قانون اساسی ایران یک قانون اساسی انعطاف ناپذیر است.

قانون اساسی یکدست و قانون اساسی مختلط: اصول قانون اساسی یکدست، دارای ارزش مساوی بوده و آیین تجدیدنظر آن‌ها یکسان است. اکثراً قوانین اساسی در این دسته قرار می‌گیرند مانند قانون اساسی هند. اما قوانین اساسی مختلط شامل دو دسته اصول هستند؛ اصول قابل تجدیدنظر به شیوه معمولی و اصولی که با آیین خاص قابل تجدیدنظرند؛ قانون اساسی ایران نمونه قانون اساسی مختلط است.

قانون اساسی شکلی و ماهوی: به شکل و ظاهر قانون معطوف می‌باشد؛ قانون اساسی شکلی، یک متن رسمی و تشریفاتی است که به وسیله مراجع صالح تصویب می‌شود. قانون اساسی ماهوی نیز مربوط به ماهیت قانون و ساختار، بنیان و استخوانبندی جوامع سیاسی است. قانون اساسی ایران یک قانون اساسی شکلی است.

*گزینه ۳ صحیح است.

و

و

و.....سوالات در متن کتاب اصلی ادامه دارد....

خودسنجی (۲)

سوالات قدیمی تر

**سوال دکتری سراسری سال ۹۱: در حقوق عمومی چهره اصلی اقتدار از چه طریق بر روز می کند؟ **

(۱) امتیاز گسترده (۲) زور (۳) برتری شهروندان (۴) الزام به پاسخگویی

پاسخ تشریحی: چهره اصلی اقتدار در حقوق عمومی زور می باشد البته زوری که از قالب نهادهای سیاسی یا حکومت اعمال می شود و به آن قدرت سیاسی می گویند. البته زور به وسیله حقوق قانونی می شود و آرام آرام چهره حقانیت (حق به جانب) می گیرد. این حقانیت باعث می شود که دولت قدرت سیاسی را حقا اعمال کند و از حقوق نیز به عنوان ابزاری در تحقق اهداف خود استفاده کند.

*گزینه ۲ صحیح است.

و

و

و.....سوالات در متن کتاب اصلی ادامه دارد....

بخش دوم:

حقوق اساسی ۲

(حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران)

بخش دوم: حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران (اساسی ۲)

فصل اول: کلیات حاکمیت در جمهوری اسلامی ایران

و
و
و

فصل دوم: رهبری

و
و
و

فصل سوم: قوه مقننه

و
و
و...

فصل چهارم: قوه مجریه

و
و
و...

فصل پنجم: قوه قضائیه

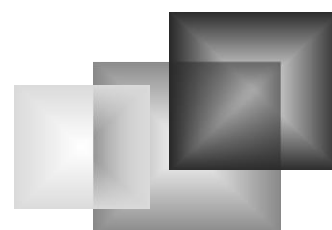
و
و
و

گوشزد:

سبک نگارش بخش دوم نیز حدوداً شبیه به بخش اول است با این تفاوت که اولاً در مورد نهادهای حاکمیتی ایران است و ثانیاً در این بخش به نکات قوانین و مقررات مرتبط با حقوق اساسی ایران و حتی متن برخی از قوانین و مقررات اشاره شده است.

بخش سوم:
حقوق اساسی تطبیقی
(اساسی ۳)

حقوق اساسی تطبیقی^۱

حقوق اساسی تطبیقی عنوان درسی است در کارشناسی ارشد حقوق عمومی که در آن حقوق اساسی کشورهای مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ اما در آزمون دکتری نیز چند سالی است که طرح سوال از این بخش افزایش پیدا کرده است؛ لذا ما نیز بخشی با عنوان حقوق اساسی تطبیقی به کتاب اضافه کرده‌ایم؛

ضمناً در بین تمامی کشورها اهل فن متفق القول هستند که ۴ نظام سیاسی از همه مهم‌ترند و آن‌ها شامل آلمان، فرانسه، انگلستان و ایالات متحده آمریکا می‌شوند که در ادامه این بخش به مقایسه آن‌ها خواهیم پرداخت.

بخش اول: قوه مقننه

۱- آلمان:

دارای ۲ مجلس است: الف - مجلس فدرال (نمایندگان) ب - مجلس (شورای) ایالات

• **مجلس فدرال:** مرکب از ۶۷۲ نماینده که با رأی عمومی، مستقیم و مخفی تمام مردم ایالات به نسبت جمعیت هر ایالت برای مدت ۴ سال انتخاب می‌شوند. برای انتخاب کردن و انتخاب شدن حداقل ۱۸ سال سن ضروری است. نیمی از اعضای مجلس فدرال با اکثریت نسبی آرا بدون توجه به حزب آن‌ها بصورت انفرادی توسط مردم انتخاب می‌شوند و نیم دیگر اعضای مجلس از میان لیست‌هایی که توسط احزاب تهیه می‌شوند به نسبت جمعیت هر ایالت با اکثریت تناسبی در یک مرحله انتخاب می‌گردند؛ بنابراین رأی دهنده در یک ورقه به یک نفر از نامزدها با ذکر نام رأی می‌دهد و در ورقه دیگر به یک حزب رأی می‌دهد. تنها احزابی می‌توانند به مجلس راه یابند که بتوانند دست کم ۵ درصد آرا را کسب کرده و یا حداقل ۳ کرسی مجلس را تصاحب کنند؛ در غیر اینصورت سهم آن‌ها بین سایر احزاب تقسیم خواهد شد.

• **مجلس ایالات (شورای ایالات):** دولت‌های ایالات یازده گانه آلمان چندتن وزیر و یا اعضای عالی رتبه خود را برای شرکت در جلسات شورای ایالات معرفی می‌کنند. مقامات مزبور عضو هیأت نمایندگی ایالت بوده و به تنهایی نمایندگی ایالت را بر عهده ندارند. هر ایالت دارای حداقل ۳ نفر نماینده (۳ رأی) است به جز ایالت‌هایی که ساکنان آن از ۲ میلیون نفر بیشتر باشد که دارای ۴ نماینده خواهد بود و هر گاه جمعیت ایالتی از ۶ میلیون نفر تجاوز کند دارای ۵ نماینده خواهد بود. مجلس نمایندگان (فدرال) و شورای ایالات از حقوق متساوی برخوردار نیستند. وضع قوانین، تصویب مالیات‌ها، بودجه و نظارت بر اعمال حکومت فدرال از طرق سؤال، استیضاح و سانسور منحصراً با مجلس فدرال است. شورای ایالات حق دارد قوانین مصوب مجلس نمایندگان را **وتوی تعلیقی** کند که در این صورت مصوبه‌های معلق شده مجدداً در مجلس فدرال مطرح و چنانچه با دو سوم آرا مجدداً به مصوبه قبلی رأی دهند، وتوی شورای ایالات بی اثر می‌شود. شورای ایالات همانند مجلس نمایندگان از حق پیشنهاد قانون برخوردارند. شورای ایالات، بر خلاف مجلس فدرال در امور اجرایی دولت مشارکت دارد و کلیه آیین نامه‌های دولت و تعرفه و شرایط استفاده از راه آهن، پست، تلگراف و تلفن باید به **تصویب شورای ایالات** برسد. رئیس شورا برای ۱ سال انتخاب می‌شود و هر سال صدراعظم یکی از ایالات این مقام را احراز می‌کند.

۲- انگلستان:

و

و

و

و

و متن در سنامه در کتاب اصلی ادامه دارد....

۱- منابع استفاده شده در این مبحث:

حقوق اساسی تطبیقی، دکتر محسن شیخ الاسلامی، نشر گنج دانش
جزوه حقوق اساسی تطبیقی، دکتر علی مشهدی، دانشگاه اراک

خودسنجی

سوال دکتری سال ۱۴۰۲: در رابطه با صلاحیت تصویب بودجه و قوانین مالی، نابرابری دو مجلس در نظام‌های دو مجلسی، از آیین حقوقی کدام کشور الهام گرفته است؟

(۱) آمریکا (۲) انگلستان (۳) فرانسه (۴) آلمان

پاسخ تشریحی: در حقوق انگلستان، در رابطه با صلاحیت تصویب بودجه و قوانین بین دو مجلس نابرابری وجود دارد؛ مثلاً مجلس لردها می‌تواند اگر با طرح یا لایحه‌ای مخالف بود اجرای آن را یک سال به تعویق بیندازد (و این از نابرابری دو مجلس عوام و لردها نشأت می‌گیرد و اتفاقاً این نابرابری به حقوق کشورهای دیگر نیز راه یافته است)

*گزینه ۲ صحیح است.

سوال دکتری سال ۱۳۹۹: در نظام‌های پارلمانی اعطای حق پیشنهاد بازنگری قانون اساسی به دولت و پارلمان به طور

توامان، بر چه مبنایی استوار است؟

(۱) اصل برابری در اعمال قدرت عمومی (۲) مسئولیت قوا در برابر یکدیگر
(۳) مشارکت سیاسی (۴) تفکیک قوا

پاسخ تشریحی: در نظام‌های پارلمانی اعطای حق پیشنهاد بازنگری قانون اساسی به دولت و پارلمان به طور توامان، بر مبنای تفکیک قوا است.

*گزینه ۴ صحیح است.

و

و

و

و

و

و

و

و

و

و

و

و

و سوالات در کتاب اصلی ادامه دارد....

بخش چهارم (تکمیلی)

نظام‌های انتخاباتی

نظام‌های انتخاباتی (دکتر حجت الله ایوبی)^۱

نظام‌های انتخاباتی را می‌توان در سه دسته کلی تقسیم بندی کرد:

۱- نظام انتخاباتی اکثریتی ۲- نظام انتخاباتی تناسبی ۳- نظام انتخاباتی مختلط

۱- نظام انتخاباتی اکثریتی و گونه‌های مختلف آن:

این نظام از قدیمی‌ترین و متداولترین شیوه‌های انتخاباتی است و بر اساس آن نخستین کسی که در مقایسه با دیگران آرای بیشتری را اخذ کند، پیروز انتخابات خواهد بود.

مهمترین اشکال این شیوه انتخابات، **ناعادلانه بودن آن است** زیرا به عنوان مثال، در حوزه‌ای با ۱۰۰ رأی دهنده و ۹ نامزد در صورتی که یکی از نامزدها ۲۰ رأی و بقیه هر کدام ۱۰ رأی کسب کنند، نماینده این حوزه تنها با ۲۰٪ کل آرا کرسی نمایندگی را به خود اختصاص خواهد داد. برای حل این مشکل بسیاری از کشورها با پذیرش اصل نظام انتخاباتی اکثریتی کوشیدند تا حد ممکن آن را اصلاح کنند، لذا ما شاهد نظام‌های انتخاباتی اکثریتی در انواع متعدد هستیم که ذیلاً به آنها اشاره می‌کنیم.

الف- گونه‌های مختلف نظام‌های اکثریتی بر اساس تکرار مراحل انتخابات

انتخابات اکثریتی ممکن است در یک مرحله صورت پذیرد و سرنوشت انتخابات در همان مرحله نخست تعیین گردد. اما در صورتی که برای احراز کرسی‌های نمایندگی در حد خاصی از آرا (نصف + یک و یا بیشتر) شرط شود. انتخابات می‌تواند چندین بار تکرار شود تا درصد‌های لازم اکتساب گردد. حال به شرح نظام‌های انتخاباتی بر مبنای نظام اکثریتی می‌پردازیم:

انتخابات اکثریتی یک مرحله‌ای:

در این نوع نظام انتخاباتی، کسانی که در تنها مرحله انتخابات، آرای بیشتری را نسبت به دیگران احراز کنند برندگان انتخابات محسوب می‌شوند.

طرفداران این نظام دلایل مختلفی را برای برتری این شیوه انتخاباتی ذکر می‌کنند: از جمله آنکه در کشورهایی که این نظام انتخاباتی اجرا می‌شود، احزاب کوچک امیدی برای پیروزی و ابراز وجود در جامعه ندارند و ناچارند با احزاب قدرتمند و بزرگ ائتلاف کنند. استفاده از این شیوه مانع از ایجاد گروه‌گرایی و دسته‌بندی‌های فراوان در جامعه می‌شود و موجب می‌گردد **تا در عمل، جامعه به دو جناح یا به دو**

حزب بزرگ تقسیم شود.

نکته درخور توجه آن است که انتخابات اکثریتی یک مرحله‌ای، تنها در صورتی می‌تواند به نظام دو حزبی بینجامد که تقسیم بندی حوزه‌ها به گونه‌ای باشد که در هر حوزه چند کرسی به رقابت گذاشته شود و انتخاب کنندگان بتوانند چند نماینده را در یک حوزه برگزینند. در کشورهایی که تقسیم بندی حوزه‌ها به صورت «تک کرسی» است، بدین معنی که حوزه‌ها آن قدر کوچک و محدودند که در هر حوزه تنها یک کرسی به رقابت گذاشته می‌شود، انتخابات اکثریتی یک مرحله‌ای الزاماً به نظام دو حزبی نمی‌انجامد. کشور هند نمونه‌ای بارزی از کشورهایی است که نظام اکثریتی یک مرحله‌ای به جامعه دو حزبی منجر نشده است و در این کشور تنها یک حزب قدرتمند و مسلط یعنی حزب مسلم لیگ زمام امور را در دست دارد.

در این نظام، نمایندگان **از مشروعیت پایینی برخوردارند** و در موارد بسیاری، فردی با درصد کمی از آرا برگزیده می‌شود.

و

و

و

و

و مطالب در سنامه در کتاب اصلی ادامه دارد!

۱ - عمده مطالب این مبحث از مقاله بررسی و نقد نظام‌های انتخابی در جهان، نوشته دکتر حجت الله ایوبی، استفاده شده است.

نظام‌های انتخاباتی^۱

(دکتر سید محمد هاشمی)

با قبول حاکمیت مردم بر سرنوشت سیاسی و اجتماعی خویش، مشارکت آنان در انتخاب زمامداران یکی از زمینه‌های بارز این حاکمیت می‌باشد. چگونگی سازماندهی حقوقی و اجرایی این مشارکت را مورد اشاره قرار می‌دهیم.

الف - سازماندهی حقوقی مشارکت

یک: حقوق رأی

وسیله مشارکت مردم در تعیین سرنوشت سیاسی عبارت از حق رأی است که برای آن‌ها این امکان را فراهم می‌سازد تا زمامداران خود را انتخاب کنند. حق رأی مشروط به شرایط ذیل است:

• عمومیت رأی

با قبول اینکه یکی از نشانه‌های بارز دموکراسی مشارکت همگانی است، همه اهالی بدون هیچ گونه تبعیض نژادی، دینی، جنسی، اقتصادی و اجتماعی، باید حق مشارکت در انتخاب را داشته باشند. با وجود این، پاره ای محدودیت‌ها نظیر تابعیت، سن، سوء پیشینه در اکثر کشورها تبعیض در مشارکت عمومی تلقی می‌شود.

• تساوی

تساوی همه مردم در مقابل قانون اقتضاء می‌کند که حق رأی برای همگان برابر باشد. در گذشته‌های نه چندان دور، پاره ای از عوامل از جمله طبقه اقتصادی (در اتحادیه شوروی / ۱۹۲۰ / رأی یک کارگر = ۵ رأی کشاورز) ثروت (فرانسه، یک رأی ثروتمندان = ۲ رأی افراد معمولی) تحصیلات (انگلستان قرن ۱۹، اعتبار رأی دیپلمه‌ها) و نظایر آن ملاک قانونی برای شرکت در انتخابات به شمار می‌رفت. در زمان حاضر، در اکثر کشورهای مردم سالار، تنها "قاعده (یک رأس = یک رأی) پذیرفتنی است.

سوال دکتری سال ۱۳۹۵: قاعده «یک شخص، یک رأی» در انتخابات، بیانگر کدام مفهوم است؟

(۱) اصل برابری سیاسی

(۲) حاکمیت انفرادی

(۳) تلفیق رویکرد اصالت فرد و اصالت جمع

(۴) تفویق نظریه حاکمیت مردمی بر حاکمیت ملی

پاسخ تشریحی: اصل برابری سیاسی حاکی از آن است که هر شخص دارای یک رأی می‌باشد و اشخاص با برابری در رأی دادن، اصل برابری سیاسی در بیان عقیده را به ظهور می‌رسانند و افراد به‌طور مساوی از این حق برخوردارند. برابری همه مردم در مقابل قانون اقتضا می‌کند که حق رأی برای همگان برابر باشد. (دکتر هاشمی)

*گزینه ۱ صحیح است.

• آزادی رأی

برای مردمی بودن رأی، اهالی باید به آزادی قادر به رأی دادن باشند. منظور از آزادی رأی این است که افراد مجبور به مشارکت یا عدم مشارکت نباشند. با وجود این در برخی از کشورها (بلژیک، برزیل، استرالیا، ترکیه، یونان، لوگزامبورگ و اطریش) اهالی موظف به مشارکت در انتخابات هستند و متخلفین به پرداخت جریمه محکوم می‌شوند.

• آزادی انتخاب شدن

بدیهی است که مجموعه شرایط انتخاب کردن برای انتخاب شدن نیز باید وجود داشته باشد و این بدان معناست که اهالی باید برای انتخاب آزادانه، داوطلبان متعددی را پیش روی داشته باشند. وانگهی، حق مشارکت اهالی در تعیین سرنوشت خویش باید تا آن حد باشد که همه افراد مبتکر و مستعد زمامداری با ارائه برنامه‌های سیاسی خود به شهروندان امکان مطالعه و انتخاب اصلح را بدهند. البته در این مورد، وجود برخی شرایط برای انتخاب شوندگان همچون ملیت، محلی بودن، عدم سوء پیشینه، حداقل سن، میزان تحصیلات برای پاره ای از مشاغل عالی، و نظایر آن منطقی به نظر می‌رسد.

و

و

.....و

و مطالب در کتاب اصلی ادامه دارد!

۱ - منبع این مبحث: مقاله جامعه مدنی و حاکمیت قانون دکتر سیدمحمد هاشمی، مجله تحقیقات حقوقی است.

بخش پنجم:

نکات مهم کتب حقوق اساسی (رفرنس)

اول: بایسته‌های حقوق اساسی نوشته دکتر ابوالفضل قاضی شریعت پناهی

❖ **جامعه سیاسی** در صورت شکل‌گیری دارای شرایط ذیل است:

✓ جامعه سیاسی فراگیر و کلی است.

✓ جامعه سیاسی خصلتی الزامی دارد.

✓ قدرت در جامعه سیاسی قاهرانه عمل می‌کند.

❖ **روابط بین حقوق و قدرت:**

✓ حقوق، قدرت را حقانی می‌کند. البته قانونی بودن قدرت لزوماً به معنای حقانی بودن آن نیست.

✓ حقوق، ابزاری است در اختیار قدرت.

✓ حقوق، ابزاری است علیه قدرت.

✓ حقوق قدرت را نهادبندی کرده و سازمان می‌بخشد.

❖ **نظریه موضوعی:** موضوع حقوق عمومی کلیت جامعه است و موضوع حقوق خصوصی در درجه نخست فرد است.

❖ **نظریه اندامی:** جامعه از لحاظ پیکره شامل فرمانروایان و فرمانبران است.

❖ **نظری مادی:** در حقوق خصوصی سود فردی و در حقوق عمومی سود و منفعت عمومی برتری دارد.

❖ **نظریه شکلی:** قواعد حقوق عمومی ناشی از قواعد آمره است. قواعد حقوق خصوصی ناشی از اصل حاکمیت اراده و برابری طرفین است.

❖ **نظریه سلسله مراتب:** حقوق عمومی از نظر سلسله مراتب پیش‌تر از حقوق خصوصی است.

❖ **نظریه پویایی:** پویایی حقوق عمومی بیشتر از حقوق خصوصی است.

و

و

و

و متن در کتاب اصلی ادامه دارد....

دوم: حقوق اساسی یک (اصول و مبانی کلی نظام) نوشته دکتر سید محمد هاشمی

- ❖ قانون اساسی سند حقوقی و سیاسی است که در آن نظام سیاسی کشور بر پایه تنظیم اقتدار زمامداران و تضمین حقوق و آزادی مردم به نحو متناسب مقرر می‌شود. برای تضمین این امر، حکومت در دست مردم و نمایندگان منتخب آنان قرار می‌گیرد تا بر اساس قانون اساسی حکمرانی کنند.
- ❖ یکی از اولین آثاری که در زمان مشروطیت درباره اندیشه آزادیخواهی وجود دارد سفرنامه میرزا صالح شیرازی است که در سفرنامه خود از مگنا کارتا که فرمان آزادی برای مردم بوده یاد می‌کند و انگلستان را ملتی آزاد یاد می‌کند.

و

و

و

و

و

و

و متن در کتاب اصلی ادامه دارد....

سوم: حقوق اساسی دو (جمهوری اسلامی ایران) نوشته دکتر سید محمد هاشمی

❖ موارد استثنایی ممنوعیت جمع مشاغل دولتی شامل موارد ذیل است:

✓ تأسیس مؤسسات تعاونی

✓ سمت‌های آموزشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی

✓ افرادی که توسط مقام معظم رهبری برای یک شغل و پستی انتخاب شده است.

و
و
و
و
و
و
و

و متن در کتاب اصلی ادامه دارد....

بخش ششم:
مقالات حقوق عمومی
(کاربردی و آزمونی)

(مقالات کاربردی آزمونی)

مقاله اول: جامعه مدنی و نظام سیاسی

(دکتر سید محمد هاشمی)

اول - جامعه مدنی

انسان اجتماعی مجموعاً دربرگیرنده پدیده ای به نام جامعه می‌باشد. این جامعه، یا برآیند معاشرت جویی طبیعی انسان‌ها است که آن را جامعه طبیعی می‌نامند و یا انسان‌ها به خاطر علائق و منافع مشترک و گوناگون اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و حتی عقیدتی که دارند با به کار انداختن اندیشه و هنر خود آن را بنا می‌نهند که اصطلاحاً "**جامعه مدنی**" نامیده می‌شود. این جامعه ممکن است همسان یا نقطه مقابل "**جامعه سیاسی**" نامیده شود.

دوم - جامعه مدنی در اندیشه‌های سیاسی

الف - فلاسفه قدیم یونان و جامعه سیاسی

یونان قدیم گونه ای از زندگی شهری سامان یافته را نوع تکامل یافته زندگی شهری به نام "**دولت - شهر**" در نظر می‌گرفتند و آن را مایه زندگی خوب و شایسته می‌دانستند. افلاطون و ارسطو این اشتراک را در نظر داشتند که چون **انسان ذاتاً حیوان اجتماعی است**، جامعه سامان یافته شهری یک نهاد شهری به حساب می‌آید. به نظر افلاطون، کشور و دولت برای این وجود دارد که در خدمت نیازهای انسان باشد. زیرا آدمیان از یکدیگر بی نیاز هستند و یار و یاور یکدیگرند. در مدینه مورد نظر افلاطون "**خیر و مصلحت عموم**" منظور اصلی است و بدین منظور وجود حکومت و قانون ضروری می‌باشد.

حکومت می‌تواند در اختیار یک تن، تنی چند و یا عامه مردم باشد. در صورت رعایت قانون حکومت فردی بهترین نوع، حکومت تنی چند در مرتبه دوم و حکومت عام بدترین نوع خواهد بود. برعکس اگر جامعه بی‌قانون باشد، بدترین نوع، حکومت فرد خود کامه و ستمگرا است، در حالی که حکومت عامه کمترین بدی را داراست.

بدین ترتیب از نظر **افلاطون**، دموکراسی از همه حکومت‌های قانون مند بدتر و از همه حکومت‌های بی‌قانون بهتر است. از نظر **ارسطو** نیز انسان مدنی الطبع است.

با پیوند چند خانواده دهکده و با پیوند چند دهکده مدینه (شهر) پدیدار می‌شود. این پدیداری آفریده طبیعت است و انسان بالطبع حیوان سیاسی است. به این ترتیب کسی که نمی‌تواند با دیگران زیست کند یا چندان به ذات خویش متکی است که نیازی به همزیستی با دیگران ندارد، عضو شهر نیست و از این رو، یا باید "دد" باشد یا "خدا"

غرض دولت یا جامعه سیاسی عبارت از **تحصیل بزرگترین خیر در بالاترین صور آن برای اعضای جامعه سیاسی** است. حکومت که بالاترین مرجع قدرت در تشکیلات قدرت است، به ناچار باید در دست شخص واحد (پادشاهی) عده معدودی از اشخاص (آریستوکراسی) یا عده کثیری از همان اشخاص (جمهوری) باشد

در تمام این اشکال، اگر **قصد اعمال قدرت تأمین منافع شخصی باشد** همه‌شان منحرف هستند.

و

و

و

و متن در کتاب اصلی ادامه دارد....

مقاله دوم: نظارت بر اجرای قانون اساسی

دکتر محمد حسین زارعی

نظارت بر اجرای قانون اساسی، چه اهمیت و ضرورتی در کشورها دارد؟

شکل‌گیری قانون اساسی به تاریخ سیاسی و اجتماعی آن‌ها برمی‌گردد. قانون اساسی ایالات‌متحده آمریکا از دل نزاع‌ها و جنگ‌های داخلی ایالات‌متحده و اختلافاتی که آن ایالات با کشور استعماری وقت انگلستان داشتند، بیرون آمد. قانون اساسی فرانسه نیز بعد از انقلاب کبیر فرانسه ۱۷۸۹ تدوین شد. مطالعه این تاریخچه به این دلیل برای ما مفید است که بدانیم قوانین اساسی از دل نزاع‌ها برآمده و مرجع حل و فصل اختلافات بوده و در درجه اول، اعتبارش سیاسی است و سپس حقوقی. یعنی قدرتهایی که در درون نظام سیاسی قرار دارند، اعتبار قانون اساسی را معتبر شناخته و می‌پذیرند و در صورت اختلاف و نزاع، می‌توانند به آن مراجعه کرده و مبنای حل و فصل مسائل خود را نرم‌های قانون اساسی قرار دهند.

نکته دیگر مربوط به ارتباط قانون اساسی و حکومت قانون است. طبیعتاً حکومت قانون یک مفهوم تاریخی بوده و مفهومی است که از زمان ارسطو تاکنون یعنی حدود ۲۵۰۰ سال، در گفتمان سیاسی و حقوقی ادامه دارد. قانون اساسی از این جهت که یک هنجار و نرم برتر است، جزئی از نظریه حکومت قانون است. همان کارکردی که حکومت قانون در محدودیت قدرت دارد را قانون اساسی نیز به عهده دارد.

نکته دیگر این است که قانون اساسی، **بالاترین نرم و هنجار حقوقی یک نظام سیاسی و حقوقی** است. به تعبیر من، قانون اساسی، ستون فقرات نظام سیاسی، حقوقی و اقتصادی کشور بوده و **به تن قدرت، جامه قواعد حقوقی می‌پوشاند و به آن مشروعیت می‌دهد** و می‌گوید که خارج از این چارچوب حقوقی نمی‌تواند قدرت سیاسی را اعمال کند. از جهت حقوقی هم، قانون اساسی صلاحیت‌ها را تعیین کرده و تقسیم وظایف می‌کند و حق‌های مردم را اعلام و ساز و کارهای تضمین آن‌ها را پیش‌بینی می‌کند و از جهت اقتصادی، چارچوب‌های نظام اقتصادی و اصول آنرا تعریف می‌کند. لزومی ندارد که قانون اساسی به جزئیات پردازد بلکه اصول کلی اقتصادی را بیان می‌کند.

نکته: بنابراین قانون اساسی (یا حقوق)، قدرت عمومی را سازمان داده و به آن مشروعیت می‌بخشد.

سوال کارشناسی ارشد سال ۱۴۰۱: کدام گزینه در خصوص رابطه حقوق با قدرت عمومی، درست است؟

- ۱) حقوق به قدرت عمومی مشروعیت داده و باعث مقبولیت آن می‌شود.
- ۲) حقوق، قدرت عمومی را سازمان داده و به آن مشروعیت می‌بخشد.
- ۳) قدرت عمومی و حقوق دو روی یک سکه‌اند.
- ۴) قدرت عمومی، بیان‌کننده حقوق است.

پاسخ تشریحی: این سوال، از کتاب بایسته‌های دکتر قاضی طرح شده است. همه گزینه‌ها ناصحیح بوده و فقط گزینه ۲ صحیح می‌باشد؛ چرا که این حقوق و قواعد حقوقی است که قدرت را چارچوب بندی کرده و به آن مشروعیت می‌بخشد.

گزینه ۲ صحیح است.

و

و

و

و

و

و

و

و متن در کتاب اصلی ادامه دارد....

مقاله سوم: حقوق اساسی تطبیقی**دکتر علی مشهدی**

در تدوین قانون اساسی می‌توان با شناخت از نظام حقوقی سیاسی موجود جهان و مقایسه آن‌ها با یکدیگر معایب و مزایای هر کدام را شناخته و نقاط قوت هر کدام را برای داشتن بهترین نظام سیاسی به کار برده و مورد استفاده قرار داد. هر چند مطالعه قانون اساسی هر کشور جایگاه ویژه خود را دارد و برای حقوقدانان ضروری است ولی در بین تمامی کشورها اهل فن متفق القول هستند که ۴ نظام سیاسی از همه مهم‌ترند و آن‌ها شامل آلمان، فرانسه، انگلستان و ایالات متحده آمریکا می‌شوند که در ادامه به مقایسه آن‌ها خواهیم پرداخت.

و**و****و****و****و****و****و****و متن در کتاب اصلی ادامه دارد....**

بخش هفتم:
نکات مستخرج از سولات دکتری
(بخش حقوق اساسی)

☑ نکات مستخرج از سوالات دکتری سال ۱۴۰۲

و

و

و .... مطالب در کتاب اصلی ادامه دارد....

گوشزد: جهت نمونه، فقط به بخشی از نکات مستخرج از سوالات دکتری سال ۱۳۹۶ اشاره می‌شود!

☑ نکات مستخرج از سوالات دکتری سال ۹۶:

- ☑ در قانون اساسی بخش خصوصی اقتصادی، مکمل بخش تعاونی و دولتی است که مورد حمایت قرار گرفته است.
- ☑ حمایت دولت از «در راه ماندگان» با نظام بیمه همگانی بر اساس: عدالت اجتماعی است.
- ☑ بر اساس اصل ۲۶ قانون اساسی و قانون جدید احزاب سیاسی مصوب ۱۳۹۵ تشکیل حزب سیاسی: با رعایت موازین اسلامی، مصالح کشور، وحدت ملی، استقلال و آزادی و اساس جمهوری اسلامی و اخذ مجوز از وزارت کشور می‌باشد.
- ☑ مصوبات کمیسیون داخلی مجلس در خصوص تصویب قوانین تفویضی جزو قلمرو: اختصاصی غیر مطلق قانونگذاری است. (اصل ۸۵ قانون اساسی)
- ☑ مجمع تشخیص مصلحت نظام در مورد مصوبات قانونی خود که مربوط به حل اختلاف مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان است می‌تواند: در صورت عدم توسعه و تضییق مصوبه، آن را تفسیر کند. (بر اساس نظر تفسیر شورای نگهبان: مجمع نمی‌تواند مستقلاً در مواد قانونی خود تجدیدنظر کند و در مقام توسعه و تضییق مصوبه خود مستقلاً نمی‌تواند اقدام کند).
- ☑ در چارچوب قانون اساسی؛ تفتیش عقاید به طور مطلق ممنوع است.
- ☑ در مورد نسل اول حقوق بشر: اقدامات دولت جنبه سلبی دارد. (عدم ورود دولت)
- ☑ بر اساس قانون انتخابات مجلس از شرایط رای دهندگان: سن ۱۸ سال – تابعیت اصلی و اکتسابی و عاقل بودن است.
- ☑ پله بیست: ماهیت سیاسی داشته و معمولاً فاقد آثار حقوقی است.

و

و

و .... مطالب در کتاب اصلی ادامه دارد....

بخش هشتم:
نظریات حقوق عمومی
(مرتبط با آزمون دکتری)

📖 نظریات مرتبط با آزمون دکتری حقوق عمومی

✓ **نظریه قدرت عمومی:** اولین بار توسط موریس هوریو مطرح شد. موریس هوریو: بنیان حقوق عمومی را بر اقتدار عمومی و امتیازات برخاسته از آن استوار می‌داند. از نظر هوریو هدف حقوق عمومی خدمات عمومی است اما ابزار نیل به آن نیز قدرت عمومی می‌باشد.

✓ **نظریه اقتدار مطلق دولت:** در آلمان و تحت نفوذ نظریات هگل شکل گرفته است.

✓ **اندیشه سلسله مراتب قوانین:** اندیشه‌ای جدید است که **اولین بار توسط هانس کلسن اتریشی ارائه شد.** حاکمیت سلسله مراتب نه تنها شامل کنشگران حقوق عمومی است بلکه هنجارهای تولید شده توسط آنان را نیز در بر می‌گیرد (رده بندی قوانین) عالی ترین نهاد حاکمیت در حقوق عمومی قوه بنیانگذار است. هنجارهای وضع شده توسط این قوه، قانون اساسی است که برترین هنجار مرجع محسوب می‌شود. در مرتبه پایین تر پارلمان قرار می‌گیرد. هنجارهای وضع شده توسط پارلمان فروتر از قانون اساسی و فراتر از مقررات آیین نامه‌ای است.

✓ **نظریه حاکمیت قانون:** اولین بار توسط آلبرت ون دایسی مطرح شد.

✓ **نظریه قوه موسس و قوای تاسیسی و همچنین ایجاد نهاد و کمیته قانون اساسی (مانند شورای نگهبان)** اولین بار توسط امانوئل سی یس مطرح شد و در **قانون اساسی سوم فرانسه** وارد شد.

✓ **اندیشه سلسله مراتب قوانین:** اندیشه‌ای جدید است که **اولین بار توسط هانس کلسن اتریشی ارائه شد.** عالی ترین نهاد حاکمیت در حقوق عمومی قوه بنیانگذار است. هنجارهای وضع شده توسط این قوه، قانون اساسی است که برترین هنجار مرجع محسوب می‌شود. در مرتبه پایین تر پارلمان قرار می‌گیرد. هنجارهای وضع شده توسط پارلمان فروتر از قانون اساسی و فراتر از مقررات آیین نامه‌ای است.

✓ **حقوق عمومی در سنت های گوناگون مسیرهای متفاوتی را طی می‌کند:**

▪ **در سنت رومی-ژرمنی:** حقوق عمومی را در آغاز از طریق فاعل و کنشگر اصلی آن یعنی دولت شناسایی می‌شد و به همین دلیل آن را **علم دولت** می‌نامیدند.

▪ **اما در سنت فرانسوی:** حقوق عمومی از طریق موضوع آن یعنی **امر عمومی** (از زمان شاهان کاپتین یا شاهانی که کپا یا قبا یا همان لباس های کشیش های مسیحی را می پوشیدند؛ یعنی از طرف کلیسا قدرشان مشروعیت می یافت) و **نفع عمومی** (در قرن ۲۰) مورد توجه قرار گرفت. از دیدگاه آندره دو میشل و پیر لومیر حقوق عمومی فرانسه آمیزه‌ای است از سنت اقتدارگرایی و لیبرالی که **بر سه اصل اقتدار - قانونمندی و مسئولیت** استوار شده است.

▪ **در سنت بریتانیایی (انگلستان):** اهمیت بر تمایز حقوق عمومی و مسایل آن ضعیف است و معتقدند که حقوق چیزی است که قابل طرح در دادگاه ها باشد.

و

و

و نظریات در کتاب اصلی ادامه دارد....

منابع و مآخذ

۱. کتاب حقوق اساسی - جلد اول - دوم و کتاب حقوق بشر و آزادی‌های عمومی (جلد سوم) - نوشته پدر حقوق عمومی ایران؛ دکتر سید محمد هاشمی؛
۲. کلیات حقوق اساسی نوشته مرحوم دکتر عباسعلی عمید زنجانی
۳. بایسته‌های حقوق اساسی و همچنین حقوق اساسی و نهادهای سیاسی نوشته استاد فقید دکتر ابوالفضل قاضی شریعت پناهی؛
۴. مبانی حقوق عمومی نوشته دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی (چاپ ۹۶)
۵. در تکاپوی حقوق اساسی نوشته دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۶. حقوقی سازی سیاست (تحلیل عملکرد دولت و وقایع سیاسی روز از دیدگاه حقوق عمومی) به کوشش دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۷. در تکاپوی حقوق عمومی (مجموعه مقالات) به کوشش دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی و دیگران
۸. حقوق اساسی نوشته استاد فقید دکتر قاسم قاسم زاده با تصحیح و تحقیق دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۹. دادگاه‌های قانون اساسی نوشته لویی فاروو با ترجمه دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۱۰. اصول و مبانی حقوق اساسی نوشته دکتر خیرالله پروین و فیروز اصلانی
۱۱. حقوق اساسی نوشته دکتر منوچهر طباطبایی مومنی
۱۲. حقوق اساسی نوشته قاسم شعبانی
۱۳. حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران نوشته دکتر مرتضی نجفی اسفاد و فرید محسنی
۱۴. مختصر حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران نوشته دکتر حسین مهرپور
۱۵. حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران نوشته دکتر اسدالله لطفی
۱۶. حقوق اساسی (پیام نور) نوشته دکتر حسن خسروی
۱۷. حقوق اساسی تطبیقی دکتر سید جلال الدین مدنی
۱۸. درآمدی بر بنیادهای حقوق اساسی و نهادهای سیاسی نوشته دکتر محمد امامی و سید نصرالله موسوی
۱۹. کتاب مبانی حقوق عمومی، نوشته مارتین لاگلین با ترجمه دکتر محمد راسخ
۲۰. کتاب درآمدی بر حقوق عمومی؛ نوشته الیزابت زولر، با ترجمه دکتر سید مجتبی واعظی
۲۱. کتاب حاکمیت قانون در لوای قوای سه گانه ابوالقاسم شم آبادی و همکاران
۲۲. حقوق اساسی یک و دو نوشته نوشته چند تن از اساتید حقوق عمومی با نظارت ابوالقاسم شم آبادی
۲۳. تفکیک قوای سه گانه با نگاهی به حقوق موضوعه ایران نوشته ابوالقاسم شم آبادی
۲۴. درآمدی بر حقوق اساسی به کوشش پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (انتشارات سمت)
۲۵. دروس حقوق عمومی - نوشته لئون دوگی - ترجمه دکتر محمد رضا ویژه
۲۶. کتاب حاکمیت قانون نوشته دکتر احمد مرکز مالگیری
۲۷. جزوه دکتری مبانی نظام - دانشگاه علوم تحقیقات مربوط به درس دکتری حقوق عمومی دکتر سید محمد هاشمی
۲۸. جزوه دکتری اشکال حقوقی دولت - دانشگاه علوم تحقیقات مربوط به درس دکتری حقوق عمومی دکتر سید محمد هاشمی
۲۹. جزوه حقوق بشر و آزادی‌های عمومی دکتر سید محمد هاشمی - دانشگاه علوم تحقیقات
۳۰. مقاله از حقوق اساسی آرمان گرا تا حقوق اساسی واقع گرا نوشته دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۳۱. مقاله حاکمیت قانون در نظام حقوقی ایران؛ امکان سنجی یک نظریه؛ نوشته دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۳۲. مقاله شاخصه‌های الگوی اروپایی صیانت از قانون اساسی؛ نوشته دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۳۳. مقاله حقوق عمومی و حقوق خصوصی دوگانگی یا یگانگی؟ نوشته دکتر علی اکبر گرجی از ندریانی
۳۴. محتوای نشست حقوق عمومی با موضوع قانون اساسی مسوولیت اجر و تفکیک و مصاحبه با دکتر سید محمد هاشمی - دکتر حسین مهرپور و دکتر عباسعلی عمید زنجانی
۳۵. مقاله جامعه مدنی و نظام سیاسی؛ نوشته دکتر سید محمد هاشمی مقاله دکتر ابراهیم موسی زاده، اساسی سازی قوانین موضوعه (مقایسه تطبیقی الگوهای آمریکائی و اروپائی)، مجله جامعه شناسی سیاسی ایران، سال پنجم، شماره هفتم، مهرماه ۱۴۰۱.
۳۶. مقاله دکتر ابراهیم موسی زاده، ماهیت شورای نگهبان، مجله حقوق اسلامی، سال ۱۳۸۷.